IDEILE POLITICE ALE DIPLOMATULUI ALEXANDRU SCARLAT STURZA

Octavian MOŞIN, *doctor în istorie, conferenţiar universitar, USM*
(mosin.octavian@gmail.com)

Rezumat

În acest articol este valorificată opera lui Alexandru Scarlat Sturza, care a ocupat funcţii responsabile în statul rus, parte componentă a căruia, din anul 1812, este şi teritoriul dintre Prut şi Nistru, cunoscut astăzi ca Basarabia. Având o pregătire teoretică bună, Alexandru Scarlat Sturza s-a manifestat în scrierile sale din domeniul istoriei, filosofiei istoriei, a fost un participant activ al multor evenimente istorice de importanţă mondială, s-a afirmat ca un modest făuritor al istoriei. Valenţele social-politice ale reabilitării spiritualităţii medievale, adică şi a idealurilor lui Alexandru Scarlat Sturza, şi-au găsit întruchipare în Actul Sfintei Alianţe. Acest act a fost anticipat de Tratatul semnat la încheierea Congresului de la Viena, care s-a desfăşurat din septembrie 1814 până în iunie 1815. Inspirat de ţarul Rusiei Alexandru I şi de cancelarul Austriei, principele Matternich-Vinneburg, actul de constituire al Sfintei Alianţe a fost semnat la Paris, de către ţarul Rusiei - Alexandru I, împăratul Austriei - Francisc I şi regele Prusiei - Frederic Wilhelm al III-lea. Anglia a refuzat să adere la Sfânta Alianţă. Mai târziu, la acest pact au aderat majoritatea suveranilor din Europa, pactul fiind reînnoit prin patru congrese. În desfăşurarea acestor evenimente, diplomatul Alexandru Scarlat Sturza a avut un rol important.

Cuvinte-cheie: *Alexandru Scarlat Sturza, opera, activitatea ştiinţifică şi diplomatică, Actul Sfintei Alianţe*

CZU:341.71

Introducere. Semnificaţia acestui studiu sporeşte în condiţiile în care: obiectivul de bază al politicii interne şi externe al Republicii Moldova este integrarea europeană; evenimentul principal din acest an este celebrarea centenarului unirii principatelor şi formarea statului român

contemporan. Cunoaşterea istoriei, a istoriei medievale, prin care a trecut şi societatea moldavă, cu toate dificultăţile şi momentele pozitive pe care le-a cunoscut, este un obiectiv foarte important pentru cetăţenii Republicii Moldova, iar asimilarea rezultatelor înaintaşilor noştri este recomandabilă, mai ales în cazul când ne propunem să deservim statul, societatea, desfăşurând acţiuni politice şi diplomatice.

Activitatea teoretică şi diplomatică a lui Alexandru Scarlat Sturza a fost marcată şi de faptul că, începând cu Petru cel Mare şi Ecaterina I, Rusia, prin împăratul Alexandru I, promova o politică progresivă proeuropeană, ceea ce a deschis în faţa unor intelectuali din Grecia, Bulgaria, ca şi a fraţilor Alexandru şi Ruxandra Sturza, originari din familii cu rădăcini domneşti din Moldova, perspectiva unor strălucite cariere politico-spirituale. Cu atât mai mult, că tânărul Alexandru S.Sturza, ca şi împăratul Alexandru I, era îngrijorat de lărgirea influenţei în Europa a Bisericii Romano-Catolice şi a spiritului revoluţionar francez.

Având o pregătire teoretică bună, Alexandru Scarlat Sturza s-a manifestat în scrierile sale şi în domeniul istoriei, filosofiei istoriei. Ca tânăr diplomat, în calitate de secretar al cancelariei ambulante a armatei dunărene ruseşti, el este martor ocular al alipirii nelegiuite a Basarabiei la Rusia în acelaşi an, 1812 şi mai apoi participă la război cu armatele lui Napoleon. În anii 1814-1815, este unul dintre actorii principali ai încheierii Actului Sfintei Alianţe. Conform memoriilor surorii sale Roxandra Edling, Alexandru Scarlat Sturza a fost persoana care, prin intermediul unei scrisori, a salvat Franţa, sfâşiată de aliaţi. Pe parcursul activităţii sale de diplomat, Alexandru Scarlat Sturza a elaborat documente de importanţă internaţională.

Metode aplicate. Redimensionarea actualităţii şi semnificaţiei lucrărilor/documentelor cu conţinut politic, elaborate de Alexandru Scarlat Sturza, a fost posibilă datorită aplicării potenţialului cognitiv al metodei istorice, analizei de conţinut, a studiului comparat.

Rezultatele investigaţiei. Savantul umanist avea o atitudine deosebită faţă de istorie. Istoria este o povăţuitoare deşteaptă a omenirii, dar şi un depozitar al demnităţii naţionale. Multe lucrări ale savantului abundă de exemple, de fapte istorice, care îi servesc drept argumente pentru a-şi demonstra tezele, pentru a face unele concluzii. În lucrările lui Alexandru Scarlat Sturza pot fi deosebite două modalităţi de concepere a istoriei, indisolubil legate între ele. Prima se referă la studierea, cunoaşterea istoriei, cea de-a doua – la tratarea ei filosofică, perceperea

sensului misiunii istoriei în societatea umană. În cunoscutul său discurs din aprilie 1839, la deschiderea *Societăţii de istorie şi antichităţi din Odessa,* Alexandru Scarlat Sturza menţionează: „primul simptom de progres naţional acesta-i cultul trecutului", subliniind de asemenea că „orice naţie care ştie să studieze şi să păstreze cu grijă originile sale învaţă să se cunoască mai bine, îşi reînnoieşte mereu angajamentul să nu degenereze [3, p. 120].

Cât priveşte tratarea filosofică a istoriei, în interpretarea misiunii acesteia, Alexandru Scarlat Sturza porneşte de la Providenţă. Totul descrie un cerc pe pământ, spune filosoful, face excepţie doar religia veşnică. Crucea este axa sferei, când îi dăm numele de univers moral şi anume datorită lui, acestui univers, istoria înaintează, progresează. Sfera nu se mişcă decât rotindu-se în jurul ei înseşi. Or, sunt nişte evenimente ce ţin de nestatornicirile mondene şi politice. Dar acestea, spune Alexandru Scarlat Sturza, nu oferă niciodată nimic cu adevărat nou. Şi pentru a judeca aceste nestatornicii, istoria rămâne un oracol care nu greşeşte şi nu amăgeşte niciodată. Alexandru Scarlat Sturza concepe istoria ca pe un proces unitar, logic, necesar în sinea sa al dezvoltării credinţei umanităţii. În lucrarea *Grecia la 1821-1822*, filosoful notează: „Secolele urmează unul după altul, ele trec şi umbrele lor fugitive se proiectează pe plăcile vii ale legii eterne. Incinta adevăratului templu se ridică fără a ţine seama de delirul pasiunilor omului şi fiecare secol vede o nouă faţă a edificiului, fără a-i putea tăgădui unitatea şi identitatea" [4, p. 223].

Analiza ideilor politice, expuse de Alexandru Scarlat Sturza, ar fi incompletă lucrarea: *Menţiuni despre Rusia*. Alexandru Scarlat Sturza a scris această carte mai mult pentru cititorul occidental, în calitatea sa de cetăţean al Rusiei, a atras atenţia, cu durere, la multe neajunsuri, nedreptăţi, a supus unei analize critice politica internă şi externă a imperiului ţarist. Ca un cronicar adevărat, descrie Alexandru Scarlat Sturza situaţia grea ce a intervenit în Basarabia, după alipirea ei la Rusia, mai ales după moartea împăratului Alexandru I, „rușii din interiorul imperiului şi o mulţime de străini de toate naţiile curg puhoi în Basarabia. Ei se stabilesc aici cu miile, fiindcă partea orientală a regiunii numită Bugeac, e încă necultivată, pe când restul provinciei un sol fertil, păduri virgine, susţine relaţii comerciale cu Austria şi Turcia şi, plus la toate, are nişte origini de meşteşuguri proprii libertăţii poporului" [5, p. 134-135]. Atât în aceste lucrări, dedicate istoriei, Alexandru Scarlat Sturza

evidenţiază şi forţele determinante ale acesteia: Providenţa, conştiinţa socială a oamenilor, unitatea între ştiinţă şi religie, cultul trecutului, studierea lui. Esenţa celor spuse se reduce la frazele proverbiale ale savantului: „istoria e învăţătura învăţăturilor… Fără cunoştinţe istorice cel mai deştept om nu-i decât un dezmoştenit" [6, p. 211-212].

Tematica filosofică a fost în centrul atenţiei savantului toată viaţa, dar lucrările în acest domeniu apar la o vârstă înaintată. Astfel, *Eseul despre legile fundamentale ale societăţii şi instituţiile umane* îşi ia forma definitivată abia spre sfârşitul vieţii, opera *Considerente despre filosofia creştină* e publicată în anul 1843, iar *Învăţăturile religioase, morale şi istorice* în anii 1842-1844. Tematica filosofică n-a fost centrală pentru Alexandru Scarlat Sturza niciodată, lucru confirmat şi de titlul ales: *Opere postume religioase, istorice, filosofice şi literare*. Deci, editorul le-a plasat pe locul trei. În schimb, la aceste scrieri autorul a lucrat temeinic, cu discernământ. Ca filosof, Alexandru Scarlat Sturza, este un reprezentant tipic al gândirii religioase, adept şi teoretician al filosofiei creştine, continuator al ideilor general-umane ale lui Pitagora, Platon, Cicero, Augustin cel Fericit, Origene şi alţii. Preocupat nu doar de problemele sugerate de istoria filosofiei, ci şi de cele ale contemporanilor, îndeosebi de cele sociologice ale lui A. Comte, el va defini şi va descrie aplicarea celor patru legi fundamentale ale societăţii, numite de el şi primitive, căci ele au existat de când e lumea: a trebuinţelor (necesităţilor), naturală sau morală, relevată şi civil-pozitivă. El a arătat corelaţia între ele, a enunţat principiile generale de folosire a lor în practică, a lansat recomandaţii despre armonizarea legilor sus-numite.

Lucrarea *Eseu despre legile fundamentale ale societăţii şi instituţiile umane* a fost amplu analizată în teza de doctor în filosofie a cercetătorului Emil Vrabie. Aici vom menţiona doar că cele patru legi sunt percepute de om, el e conştient că se află sub stăpânirea lor în societate, dar deseori sunt neglijate de individ (de multe ori şi de guverne), sunt date uitării şi atunci au de suferit atât cetăţenii, cât şi state întregi. Legile deduse de Alexandru Scarlat Sturza reprezintă, de fapt, nişte blocuri de legi. Prima lege, cuprinde mai cu seamă o totalitate de legi economice; cea de-a doua, numită şi morală, este o totalitate de legi morale. Analizându-le, filosoful scoate la iveală o serie de principii, idei, adevăruri, parcă cunoscute, dar care, te pun în gardă şi te inspiră la viaţă. Prima lege, spune, Alexandru Scarlat Sturza, inspiră aproximativ aceleaşi

trebuinţe la toate fiinţele morale, înzestrate de la natură cu forţe inegale, ea stabileşte între ele prin însuşi acest lucru principiul de inegalitate. „Pretutindeni cel mai puternic şi mai îndemânatic va fi stăpân, cel slab şi leneş va fi subordonat" [6, p. 27]. Dar câtă înţelepciune se conţine în cartea „*Învăţături religioase, morale şi istorice*". Fiecare din cele douăzeci şi una de prelegeri prezintă o interpretare filosofică a materialului mai mult sau mai puţin cunoscut de credincioşi. Principiile religiei creştine sunt tratate prin prisma categoriilor filosofice: a mişcării universale şi veşnice, a cauzei şi efectului, a binelui şi răului etc. Astfel, vorbind despre conştiinţă, despre cunoaşterea de sine, filosoful le oferă o interpretare pe înţelesul tuturor: „Sloboziunea (libertatea – n.n.) este o însuşire despărţită de mintea omenească. Precum ochiul nostru deosebeşte lumina de întuneric, de asemenea şi mintea noastră, de atunci, de când am făcut reaua întrebuinţare a slobozeniei noastre, deosebeşte binele de rău, dreptul de nedrept şi lucrurile trupeşti ce îl înjosesc de acele ce îl înalţă înaintea ochilor săi. Această lucrare a sufletului noi o numim conştiinţă sau cuget, zicere minunată, ce se află în toate limbile şi etimologeşte înseamnă: simţirea de noi în sine, gândire asupra noastră înşine, vorbire cu noi înşine (conseience) [6, p. 16-17].

Carnetul de călătorie al lui Alexandru Scarlat Sturza prezintă interes din mai multe puncte de vedere. Şi ca note intime de călătorie, adică model al unui gen specific de publicistică, ca material factologic istoric şi ca mod de gândire filosofică, ca mod de exprimare a poziţiei sale, a convingerilor sale. Găsim aici unele date despre oraşele Bender, Chişinău, Bălţi, Cernăuţi, apoi despre un şir de oraşe din Italia, unde s-a odihnit filosoful. Pe tot parcursul descrierii întâlnim zeci de sfinte lăcaşe cu bogata lor arhitectură, gânduri despre tăria credinţei. În Colosseumul de la Roma, o impresie puternică îi lasă autorului crucea înfiptă pe vecie în mijlocul arenei nefaste de gladiatori, care a adus multe nenorociri omului, crucea, simbol al victoriei, credinţei asupra lumii păcătoase. Ochiul ager al călătorului observă în capitala Italiei admirabile opere de artă, de arhitectură, autorul atrage atenţia cititorului asupra lucrărilor expuse în comorile din Vatican şi Capitoliu, apoi asupra frumuseţilor şi măreţiei Genovei, luxurilor Milanului, tablourilor din Academia de Ştiinţe şi Arte.

În *Carnet*, autorul ne redă şi fastuoase tablouri ale naturii. Iată un scurt fragment în care transpare cu elocvenţă verva lui de scriitor: „O zi

întreagă am urcat spre creasta munților și am coborât când se lăsa întunericul nopții de toamnă, spre o trecere pe un pod vechi plutitor peste un râu rapid într-o regiune dintre cele mai pustii, care ne amintea de măicuța Rusie. În zori de zi, panta sud – vestică a munților a deschis în fața ochilor noştri somnoroşi o privelişte pitorească inedită pentru noi: coborâm treptele munților spre Marea Mediterană ce se vedea azurie în depărtare și pe fiecare terasă o minunată vegetație ceda loc alteia. Din crângurile de chiparos am intrat în stratul inferior, de aer, prielnic pentru măslinii sălbatici și pentru castani; coborând mai în vale, ne-am pomenit printre pomii de lămâi și rozacee printre care se zăreau gospodării suburbane și căscioare de basm" [6, p. 4].

Valențele social-politice ale reabilitării spiritualității medievale, adică și a idealurilor lui Alexandru Scarlat Sturza, și-au găsit întruchipare în Actul Sfintei Alianțe. Acest act a fost anticipat de Tratatul semnat la încheierea Congresului de la Viena. Aici, se cere să facem o remarcă și să concretizăm că, până în secolul al XX-lea, denumirea de *congres* era dată unor conferințe internaționale cu participarea şefilor de state sau a delegaților acestora, organizate în scopul încheierii tratatelor de pace, cum a fost și Congresul de la Viena, care s-a desfăşurat din septembrie 1814 până în iunie 1815. Congresul legifera biruința coaliției statelor europene împotriva lui Napoleon și își îndrepta eforturile spre restabilirea ordinii feudale și satisfacerea pretențiilor teritoriale ale țărilor învingătoare. În septembrie 1815, este fondată Sfânta Alianță, organizație internațională, creată de monarhii statelor europene după prăbușirea imperiului lui Napoleon, în scopul de a înăbuși mișcarea revoluționară din Europa. Inspirată de țarul Rusiei Alexandru I și de cancelarul Austriei principele Matternich-Vinneburg, actul de constituire a Sfintei Alianțe a fost semnat la Paris, de către țarul Rusiei – Alexandru I, împăratul Austriei – Francisc I și regele Prusiei – Frederic Wilhelm al III-lea. Anglia a refuzat să adere la Sfânta Alianță. Mai târziu, la acest pact au aderat majoritatea suveranilor din Europa, pactul fiind reînnoit prin patru congrese. Sfâșiată de numeroase contradicții interne, Sfânta Alianță, după revoluțiile din 1848-1849, s-a destrămat definitiv [2, p. 379] .

Deși Tratatul Sfintei Alianțe a fost scris la inițiativa țarului rus, autorii nemijlociți ai textului au fost Alexandru Scarlat Sturza și Capo d'Istoria, chiar și dacă nu întotdeauna împărtăşeau întru totul conținutul acestuia [7, p. 66]. În amintirile sale despre Capo d'Istoria, Alexandru

Sturza ne prezintă câteva date importante despre Sfânta Alianță: „Împăratul, plin de veneraţie înaintea puterii salutare şi vitale a credinţei creştine, vedea în restabilirea ei lăuntrică singura garanţie a păcii, a renaşterii şi fericirii tuturor neamurilor pământeşti” [2, p. 41]. Actul Sfintei Alianțe era mai mult religios decât diplomatic și totuși – afirmă filosoful diplomat – „din ziua semnării acestui tratat, împotriva lui s-au ridicat cu duşmănie: viclenia diplomatică, bănuiala bisericească şi samavolnicia demagogică” [1, p. 41], cu toate că, în opinia lui Alexandru Scarlat Sturza, actul era o inițiativă fericită. Prin acest tratat al Sfintei Alianțe, nu religia era pusă în serviciul politicii, ci invers, politica era pusă în serviciul religiei. În mod tradițional, se obișnuia ca oamenii să apeleze la funcția salvatoare a creştinismului în viața particulară sau familială, însă în cazul Sfintei Alianțe apelul era preluat de comunitatea socială. Revoluția franceză deschisese o nouă eră în istoria creştinismului. Omenirea apela la ajutorul religiei creştine ca factor decisiv în lupta cu răul pe care-l declanşase marea rebeliune franceză. Cu toate acestea, semnarea Actului includea și unele momente delicate sub aspect religios, care, din fericire, au fost depăşite pentru o perioadă de timp. E vorba că Actul Sfintei Alianțe trebuia să fie, și până la urmă a și fost, semnat de un țar ortodox, un împărat catolic și un rege protestant.

Fiind scris sub influența lui Alexandru I, unii au văzut în conținutul Actului Sfintei Alianțe baza teoretico-politică a ideologiei imperialiste a Rusiei. Astfel, A. de Gentz, în anul 1876, în primul volum al lucrării *Depeches inedites aux Hospodars de Valachie*, editat la Paris, scria: „Prima intenție aproape a tuturor celor care au aflat despre acest Tratat a fost tendința de a vedea în el semnul prevestirii unui proiect împotriva Turciei [...] Dorința secretă a împăratului Alexandru I nu excludea faptul de a lega statele înaintaşe prin obligații solemne și de a le propune un gen de noi cruciade” [7, p. 82-83].

E greu, dacă nu chiar imposibil, de stabilit dacă planurile lui Alexandru I includeau sau nu lupta împotriva Turciei, sub simbolurile Sfintei Alianțe. La fel este greu de presupus dacă împăratul Rusiei dorea să reînvie expedițiile militare de colonizare, întreprinse de cruciade, sub imboldul valorilor feudale din secolele XI-XIII, sub pretextul luptei împotriva „necredincioșilor”. Un lucru este clar: Alexandru I dorea mult să îmbunătățească imaginea Rusiei în ochii țărilor europene și să-și camufleze intențiile imperiale. La ultima trebuia să contribuie

şi Actul Sfintei Alianţe. În acest scop, în luna martie 1816, tuturor misiunilor diplomatice ruseşti din străinătate, îndeosebi din ţările Europei, le-a fost transmisă scrisoarea împăratului Alexandru I, care venea cu noi lămuriri ale esenţei Sfintei Alianţe. În scrisoare se menţiona că Rusia şi aliaţii săi prin acest tratat doresc „să promoveze principiile păcii, înţelegerii şi dragostei, care sunt rodul religiei creştine şi moralei credincioşilor, folosite până acum doar în sfera relaţiilor civile, să fie de acum înainte utilizate şi în domeniul relaţiilor politice dintre state" [7, p. 91]. Acest lucru voia să însemne că poruncile sfinte, care-şi găsiseră aplicarea în viaţa particulară a credincioşilor, pe viitor vor căpăta o sferă de întrebuinţare mai largă – practic universală. „Unicul şi exclusivul scop al Alianţei – menţiona Alexandru I – poate fi doar păstrarea păcii şi înţelegerii între interesele morale ale popoarelor, care prin voia Domnului au fost unite sub semnul Crucii. Unui asemenea Act îi sunt străine orice idei duşmănoase faţă de popoarele ce n-au avut fericirea de a fi creştine" [7, p. 91]. Partea cea mai delicată se referea la transpunerea Actului în viaţă, lucru conştientizat şi de Alexandru Scarlat Sturza. El menţiona în *Notiţe de biografie despre contele Capo d'Istoria, preşedinte al Greciei*: „era greu de indicat procedura trecerii de la sfânta teorie (Actul Sfintei Alianţe – O.M.) la transpunerea ei în practică" [2, p. 41].

În scopul susţinerii şi promovării ideilor expuse în Actul Sfintei Alianţe, Alexandru Scarlat Sturza scrie în limba franceză lucrarea rămasă needitată *Meditaţii despre Actul Alianţei frăţeşti şi creştine din 15/26 septembrie 1815*, în care menţiona că: *Sfânta Alianţă este un model universal de relaţii internaţionale, bazat „numai pe dogme şi porunci religioase comune pentru îndatoririle obşteşti şi regulile politice generale, capabile permanent să confirme încrederea şi alianţa dintre state*" [7, p. 89]. Alexandru Scarlat Sturza este convins că orice s-ar afirma despre neamul omenesc, preocupat de interesele sale materiale, el a luptat şi va lupta întotdeauna pentru idei. Perioadele declanşării fanatismului aduc din belşug argumente sângeroase în confirmarea acestui fapt. Anume conştientizarea lui, consideră Alexandru Scarlat Sturza în lucrarea menţionată, i-a făcut pe evlavioşii fondatori ai Sfintei Alianţe să caute în sfintele adevăruri, remediul dominării nefericirii noastre şi înlăturării rătăcirilor primejdioase. Acest mijloc, ce i-a îndemnat pe conducătorii popoarelor să se înfrăţească sub grija părintească a lui Dumnezeu Izbăvitorul, nici pe departe nu exclude calculul înţelepciunii omeneşti, ne-

cesar satisfacerii anumitor interese. Însă, acest calcul trebuie să armonizeze cu adevărurile veşnice, rămânând echidistant de fanatism şi viciu. Sub acest aspect, Sfânta Alianţă prezintă prin sine nu doar o convenţie diplomatică, ci şi „o asociaţie educativă" [7, p. 90] – consideră Alexandru Scarlat Sturza. Ceea ce doreşte să însemne că de acest Act al Sfintei Alianţe depinde nu doar pacea, ci şi renaşterea morală a popoarelor. Filosoful umanist afirmă fără dubii: „Acest Act este o înarmare în baza respectării principiului neutralităţii, orientat împotriva lipsei de credinţă şi fanatismului" [7, p. 90]. Infirmând bănuielile „în spiritul periculos al prozelitismului" [7, p. 90], Alexandru Scarlat Sturza evidenţiază nu doar caracterul antirevoluţionar al Actului Sfintei Alianţe, ci şi atitudinea sa ostilă faţă de reacţiile catolice, ce căpătau răspândire în Europa. Prin toate acestea, în prima parte a *Meditaţiilor,* autorul îl urmează, în ideile sale, pe împăratul Alexandru I.

În partea a doua a acestei lucrări, autorul îşi expune propriile convingeri cu privire la ceea ce trebuie să prezinte într-adevăr Actul Sfintei Alianţe. Spre deosebire de contele J. de Maistre, care vedea în revoluţia franceză doar o abatere de la calea trasată de catolicism, Alexandru Scarlat Sturza vedea în rebeliunea franceză confruntarea pământească dintre forţele divine şi cele ale iadului. Anume în ea se ciocnesc, nimicindu-se reciproc, legea credinţei cu fanatismul, consideră filosoful umanist. Dacă pentru contele J. de Maistre, consecinţele revoluţiei s-au manifestat într-o „mare revoluţie religioasă" – aşa califică gânditorul francez orientarea unor ţări în perioada postrevoluţionară spre catolicism, apoi pentru Alexandru Scarlat Sturza „tendinţa religioasă", apărută după revoluţia franceză, demonstra întrutotul că religia creştină pe deplin poate satisface necesităţile religioase ale Europei, pornite pe calea reînnoirii. Respingând catolicismul, filosoful umanist manifestă o anumită loialitate faţă de protestantism. Şi aceasta are loc din două motive. În primul rând, „Biserica protestantă din momentul apariţiei sale caută punct de sprijin în Biserica ortodoxă şi alianţă cu ea" [7, p. 90], iar în al doilea rând, Biserica protestantă este supusă permanent schimbărilor, ceea ce nu exclude perspectiva evoluţiei ei spre ortodoxie. Cu toate acestea, el critică ambele Biserici: dacă în Biserica catolică domină, în viziunea lui Alexandru Scarlat Sturza, despotismul, apoi cea protestantă s-a pomenit atrasă de vârtejul anarhismului. Doar Biserica ortodoxă, „aflată la distanţă de toate extremităţile, funcţionează în afara despotismului spiritual şi anarhiei bisericeşti" [7, p. 93].

Referindu-se la Actul Sfintei Alianţe, încheiat la 14/26 septembrie 1815, Alexandru Scarlat Sturza aminteşte, o dată în plus, că marea Revoluţie franceză a zdruncinat principiile creştine ale Europei. Şi că o asemenea Alianţă era un imperativ superior. Dar filosoful exagerează când se referă la perceperea importanţei Actului Sfintei Alianţe de către împăratul Rusiei, scriind: „societatea modernă, prezentată de Alexandru I, se află în faţa alternativei: restabilirea creştinătăţii sau moartea" [2, p. 60]. Mai aproape de adevăr este constatarea că, atât pentru Alexandru I, cât şi pentru Alexandru Scarlat Sturza, Sfânta Alianţă se prezintă ca o structură internaţională cu funcţii de iluminare spirituală. Însă, dacă ţarul, fiind într-o anumită măsură indiferent faţă de deosebirile confesionale, s-a limitat doar la implicarea poruncilor creştine generale, pentru filosoful umanist, ca şi pentru J. de Maistre, creştinismul putea şi trebuia să fie reanimat doar printr-o confesiune: pentru primul – prin ortodoxie, pentru al doilea – prin catolicism.

Cu regret, lucrarea *Meditaţii despre Actul Alianţei frăţeşti* n-a fost editată, în schimb ţarul a susţinut, inclusiv cu resurse financiare solide, publicarea, în anul 1816, a lucrării *Priviri istorice asupra învăţăturii şi duhului Bisericii Ortodoxe*. Pentru a înţelege interesul nemijlocit al împăratului Alexandru I în editarea acestei lucrări în perioada respectivă, este necesar să ne oprim pe scurt asupra unor evenimente sociale de rezonanţă internaţională, ce se produsese atunci. Iezuiţii izgoniţi către 1764-1768 chiar din ţările catolice precum Franţa, Spania, Italia ş.a., găsiseră, după cum s-a menţionat deja, adăpost în Rusia, unde iniţiaseră procesul intens de convertire la catolicism a multor reprezentanţi ai aristocraţiei ruse. Împăratul Alexandru I, cu toată toleranţa lui, e silit, în anul 1816, să recurgă la izgonirea iezuiţilor şi din Rusia. E firesc ca ţarul rus să-şi fundamenteze acţiunile sale pe temeiuri religioase şi ideologice ce ar confirma superioritatea ortodoxiei asupra catolicismului.

Activitatea diplomatică şi, poate, apologetică a lui Alexandru Scarlat Sturza a fost puternic zdruncinată în anul 1818. Atât de puternic, încât filosoful umanist este silit să se retragă din slujba oficială de la curtea ţarului. Evenimentul e legat de faptul că în acest an filosoful a întocmit la propunerea lui Alexandru I, pentru Congresul de la Aachen al Sfintei Alianţe, un document – *Memoriu asupra stării actuale a Germaniei*, editat în 50 de exemplare şi înmânat membrilor Congresului [7, p. 176]. Faptul că şi-a făcut studiile în Germania, i-a permis lui Alexandru

Scarlat Sturza să cunoască destul de bine duhul de răzvrătire ce domina în universităţile acestea, care, în loc să contribuie la răspândirea creştinismului, erau nişte pepiniere de răspândire a ateismului şi spiritului revoluţionar. Precizând, în asemenea situaţii, posibilitatea izbucnirii unei revoluţii, Alexandru Scarlat Sturza recomandă să fie anulate privilegiile universitare, să fie înfiinţată o supraveghere poliţienească specială mai dură în locul celei academice asupra studenţimii, să fie înlocuite alegerile profesorilor prin decizia guvernamentală, să fie cenzurate mai riguros ziarele etc. Fără a indica numele autorului şi într-o formă pe alocuri redactată, *Memoriul* a fost trimis, în mod confidenţial, la serviciile diplomatice ale Rusiei de la curţile europene. La început ziarul englez *Times*, iar după el şi gazetele germane, au descoperit cine este autorul acestor materiale. Critica sa asupra situaţiei din Germania, de altfel destul de documentată, a fost susţinută de aşa-zişii conservatori şi aspru criticată de aşa-numiţii progresişti. Nemţii însă s-au simţit jigniţi de amestecul lui Alexandru Sturza în treburile Germaniei. După cum menţionează Gh. Bezviconi în baza documentelor studiate, „indignarea, mai ales după apocriful din *Times*, ajunse la apogeu şi sili pe doi studenţi din Viena, pe conţii Bochgoltz şi Keller, să-l provoace pe Sturza la duel. Guvernul rus îl transferă atunci la Dresda, căci şi viaţa sa era ameninţată” [2, p. 61].

Putem constata cu satisfacţie că viziunea filosofico-religioasă a lui Alexandru Scarlat Sturza, pe parcursul întregii sale vieţi, n-a suferit schimbări de orientare. El a rămas întotdeauna credincios idealurilor sale. Despre acest lucru ne mărturiseşte şi *Memoriul asupra stării actuale a Germaniei*, care se înscrie în parametrii fixaţi de lucrarea *Priviri istorice asupra învăţăturii şi duhului Bisericii Ortodoxe*, sau alte lucrări în care progresul social este pus de autor în dependenţă de valorile umaniste şi nu de acumularea bunurilor materiale. Pur şi simplu, ideilor religioase în *Memoriu* li se prescrie o funcţie formativă europeană, şi nu una personală sau naţională. Şi dacă valorile religioase aduc cu certitudine linişte şi optimism în sufletul omului, nu este vina filosofului că ideile religioase, îndeosebi cele pravoslavnice, n-au fost folosite la terapia Europei, în general, şi a Germaniei, în particular.

Nu întâmplător Alexandru Scarlat Sturza critică în *Memoriul* său învăţământul universitar din Germania. Filosoful umanist era convins că după starea învăţământului putem judeca despre situaţia actuală şi

de perspectivă a unui stat. Pentru Alexandru Scarlat Sturza şi sistemul juridic trebuie să fie „un sistem pedagogic organizat cu măiestrie" [7, p. 180]. Până la sfârşitul carierei sale politice, el a rămas credincios reformelor liberale ale lui Alexandru I, îndreptate împotriva aristocraţiei feudale, în care vedea piedica principală în calea reformelor. Alexandru Scarlat Sturza argumenta incompatibilitatea creştinismului cu şerbia, propaga toleranţa religioasă şi a opiniilor politice, atrăgea permanent atenţia ţarului şi societăţii asupra situaţiei popoarelor subjugate şi susţinea lupta lor de eliberare naţională, inclusiv a grecilor şi a altor popoare – eliberare, şi nu revoluţie. Să vezi în toate acestea manifestarea „obscurantismului" lui Alexandru Scarlat Sturza ar însemna să ai o patologie a vederii, care-ţi prezintă valorile „pe dos".

Trebuie de menţionat că Alexandru Scarlat Sturza susţinea politica religioasă a lui Alexandru I, exact atâ, cât aceasta nu venea, în intenţiile sale, în contradicţie cu spiritul ortodoxiei. El a susţinut şi a propagat ideile Sfintei Alianţe, urmărind prin aceasta să contribuie la eliberarea grecilor de sub jugul Imperiului Otoman, şi la întărirea poziţiei şi autorităţii Bisericii Ortodoxe în lume. După cum relatează Alexandru Scarlat Sturza, în studiul despre istoria bisericii ruse – *Despre soarta bisericii pravoslavnice ruse sub domnia împăratului Alexandru I*, editat în anul 1876, în revista *Русская старина,* том. 15, este benefică şi fericită ideea de a uni pentru totdeauna Ministerul Educaţiei şi cel al Cultelor în scopul unirii benefice a ştiinţei şi religiei, ce ar trebui să aibă aceleaşi scopuri [7, p. 189]. Dar, lui Alexandru Scarlat Sturza îi era străină ideea susţinerii naţionalismului rus cu ajutorul religiei ortodoxe. El era adeptul unei ortodoxii intelectuale, îndreptate spre dezvoltarea conştiinciozităţii maselor şi care trebuia să ducă la înlăturarea şerbiei din Rusia.

Discuţiile despre condiţionarea libertăţilor sociale de libertatea spirituală i-au făcut pe adversarii de ieri – Alexandru Scarlat Sturza şi Alexandru Puşkin – să se împrietenească şi să uite de tensiunea dintre ei, provocată de epigrama răutăcioasă a poetului rus. E vorba de revederea lor în 1823 la Odesa, în saloanele Roxandrei Edling. Iată ce scrie în scrisoarea de la 14 octombrie 1823, către prietenul său, prinţul P.A. Veazemski, poetul rus: „Aici se află monarhicul Sturza, nu numai că sunt prieten cu el, dar într-o privinţă şi cugetăm la fel, neviclenindu-ne unul pe altul" [2, p. 53]. În concluzie, menţionăm că Alexandru Scarlat Sturza a găsit în activitatea împăratului Alexandru I un aliat spiritual în apărarea

şi propagarea ortodoxiei. Acest fapt l-a determinat să se implice din plin în redactarea Actului Sfintei Alianţe şi la propagarea conţinutului acestuia în ţările europene. El a văzut în activitatea Sfintei Alianţe manifestarea unei „asociaţii educative" cu multiple posibilităţi: combaterea spiritului revoluţionar distrugător, a fanatismului religios şi a lipsei credinţei religioase. Din nefericire, pentru Alexandru Sturza recomandările practice i-au adus şi grave probleme, îndeosebi, cele adresate promovării politicii interne a Germaniei. Cu toate acestea, filosoful a promovat constant ideile sale umaniste, alimentate de ortodoxie, situându-se în opoziţie, când era cazul, şi demonstrând incompatibilitatea creştinismului cu asuprirea socială, inclusiv cu şerbia şi subjugarea naţională.

Concluzii. Studiile asupra etapelor de afirmare a personalităţii lui Alexandru Scarlat Sturza, analiza concepţiilor elaborate şi promovate cu perseverenţă de autor, rezultatele activităţii politico-diplomatice ale acestuia ne permit să constatăm:

Reformele iniţiate de ţarul şi apoi împăratul Rusiei Petru I, atât pe plan intern: a reformat administraţia publică, economia – prin susţinerea dezvoltării industriale şi comerţului, armata ş.a., cât şi pe plan extern: a modernizat ţara după modelul european, a dus mai multe războaie, transformând Rusia într-un imperiu, ce va deveni, prin contribuţiile urmaşilor săi, stat cu importante influenţe în cadrul Europei. Deşi păturile de jos erau aspru exploatate, către începutul secolului al XIX-lea, datorită reformelor proeuropene, aristocraţia locală, precum şi cea venită de la periferia imperiului, se bucura de numeroase privilegii şi de şansa reală de a face carieră strălucită în cultură, politică şi diplomaţie, ceea ce a şi determinat familia Sturza (Sturdza) să se mute cu traiul în Rusia.

Educaţia primită în familie, cunoaşterea limbilor moderne şi clasice, capacităţile intelectuale native, susţinerea din partea surorii sale Roxandra, cu importante influenţe la curte, în sferele diplomatice şi saloanele culturale – au contribuit, fiecare în parte şi toate împreună, ca de la vârsta de 18 ani neîmpliniţi Alexandru Scarlat Sturza să fie angajat în serviciu la Ministerul de Externe al Rusiei. Fiind conştient de capacitatea Rusiei de a influenţa viitorul Europei, tînărul diplomat studiază, cercetează diverse procese sociale, în rezultatul cărei activităţi vine cu propuneri de ameliorare a mai multor documente strategice.

Referinţe bibliografice

1. Dicționar enciclopedic român. Vol. 4. Bucureşti: Editura Politică, 1966. 959 p.

2. Bezvinconi, Gh. Din vremea lui Alexandru Sturdza. În: *Din trecutul nostru*...: Revistă istorică dedicată memoriei mult regretatei Sofia Bezviconi. 1936, nr. 36-39 (septembrie-decembrie), p. 1-81.

3. Sturza Al. Ştiința antichităților. În: *Revista de istorie a Moldovei*, 1992.

4. Stourdza Al. Oeuvres posthumes religieuses, historiques, philosophiques et littéraires. Vol. 5: La Science des antiquités. Karamsine. Essai sur les lois fondamentales de la société. La Grèce en 1821 et 1822. Paris: Dentu, 1861. 316 p.

5. Stourdza Al. *Ouevres posthumes, religeuses, historiques, philosofique et litteraires.* Paris: Dentu, 1858-1861. 1266 p.

6. Sturza Al. *Învăţături religioase, morale şi istorice.* Trad. de Neofit Scriban. Iaşi: Cantora Foaiei Săteşti, 1844. 180 p.

7. Парсамов, В.С. *Жозеф де Местр и Александр Стурдза: Из истории религиозных идей Александровской эпохи.* Изд-во Саратовского ун-та, 2003, 193 с.